

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Hana Jínová

První světová válka v Moravských Budějovicích

Bakalářská práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jana Burešová, CSc.

Olomouc 2017

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně na základě doložené literatury a pramenů. Svoji práci jsem v průběhu konzultovala se svou vedoucí práce.

V Olomouci dne 2.5.2017

.....

podpis

Poděkování

Ráda bych poděkovala paní prof. PhDr. Janě Burešové, CSc. za její odborné rady při vypracovávání mé bakalářské práce. Dále bych chtěla poděkovat paní Mgr. Lence Jičínské za pomoc při získávání podkladů ve Státním okresním archivu na pobočce Moravské Budějovice. Velké díky také patří Bc. et Bc. Veronice Dostalové, která mi pomohla při závěrečných úpravách a následné korektuře práce.

Obsah

Úvod.....	5
1. Dějiny Moravských Budějovic	9
1.1. Dějiny města do roku 1848	9
1.2. Legislativa obecní samosprávy	11
1.3. Politický okres Moravské Budějovice	13
1.4. Kulturní rozvoj.....	16
1.4.1. Spolkový život v Moravských Budějovicích	16
1.4.2. První periodika a mediální rozvoj.....	17
1.5. Školství	19
2. První světová válka.....	21
2.1. České země v první světové válce	23
3. Počátek první světové války v Moravských Budějovicích	25
3.1. Národnostní a náboženská mapa.....	25
3.2. Naše noviny a další informační kanály	27
3.2.1. Naše noviny	27
3.2.2. Další informační kanály	30
4. Průběh války.....	32
4.1. Kultura.....	33
4.2. Školství	35
4.3. Ekonomická situace a správa města	37
4.4. Obyvatelé MB jako vojáci ve válce	39
5. Konec války a její důsledky v Moravských Budějovicích	42
Závěr.....	45
Prameny a literatura	48
Prameny	48
Dobový tisk.....	48
Archivní dokumenty	48
Literatura.....	49
Resumé.....	50

Úvod

Jako téma své bakalářské práce jsem si zvolila období první světové války v Moravských Budějovicích. První světová válka neboli velká válka je pojem, který je v dějinách 20. století velmi důležitý. Jedná se o první globální válečný konflikt, který s sebou přinesl významné politické, sociální, kulturní ale i hospodářské změny.

O první světové válce, jejích historických souvislostech a jednotlivých bitvách byly napsány stovky, možná tisíce, knih. Je tématem beletristických knih, monografií i odborných publikací, které se zaměřují na její jednotlivé aspekty, ať už samotné bitvy, významné postavy, politický či sociální dopad války. Také mnozí z českých autorů se ve svých publikacích zabývají průběhem války v našich zemích. Většinou se jedná o monografie věnované českému území jako celku, popřípadě Moravě nebo Čechám zvlášť. Já bych se ve své práci ráda zaměřila na regionální charakter války, a na to, jak ji vnímali obyčejní lidé, žijící v malém městě nedaleko rakouských hranic.

Z toho důvodu jsem si vybrala Moravské Budějovice, mé rodné město, které se dnes nachází zhruba 40 kilometrů od rakouských hranic. Dnes jsou Budějovice maloměsto, avšak na přelomu 19. a 20. století se jednalo o velmi významné město s politickým a hospodářským postavením, ve kterém se odehrával důležitý sociální a kulturní život. Je tedy zajímavé pozorovat změny způsobené první světovou válkou. Cílem mé práce je zasadit Moravské Budějovice do válečného dění v letech 1914–1918. Dějinami Moravských Budějovic se v minulých letech zabývalo několik autorů. Z nejnámějších můžeme jmenovat Rudolfa Fišera, který ve spolupráci s jinými autory vydal knihu *Dějiny Moravských Budějovic: od pravěku do roku 1945*. Kniha je velmi podrobně zpracována, každý z autorů se věnuje určitému historickému celku, ty jsou uspořádány do několika kapitol. Kniha bohužel postrádá kapitolu věnující se první světové válce samostatně, v některých kapitolách jsou jen letmo zmíněny válečné roky. Informace jsou však používány jako porovnání, netvoří vývojově ucelený text. Z toho důvodu se ve své práci zaměřuji na toto historické období. Snažila jsem se najít co nejvíce pramenů a vypracovat celistvou, odbornou kapitolu o první světové válce v Moravských Budějovicích. Chtěla jsem poskytnout kompletní obraz a vyjmenovat všechny aspekty, které působily na obyvatele během první světové války, a poukázat na proměnu každodennosti

obyvatel. Tímto způsobem dosud žádný z autorů nepracoval. Některé práce čerpají ze stejných pramenů jako já, ale vybírají si z nich jen některé informace týkající se určitých témat. Například Petr Jičínský zpracoval ve svém článku *Lístky z vojny* průběh války ve školním prostředí, soustředil se na korespondenci učitelů a studentů. Já se však ve své práci snažím o celkový pohled na problematiku v kontextu proměny prostředí, které ve městě bylo před válkou a ke kterému se obyvatelé města v nově vytvořeném Československém státě po válce nevrátili.

Pro moji práci je důležitý předpoklad, že po konci první světové války přišlo období, na které obyvatelé Moravských Budějovic čekali dlouho. Již od počátku městského veřejného života vnímáme ve městě silný nacionální charakter, který byl posílen snahou o národní obrození v 19. století. Moravské Budějovice se aktivně zapojovaly do snah o vytvoření samostatného českého státu, proto se válka stala přítěží a zbrzdila tyto snahy. I přes represe vyvolávané orgány monarchie se obyvatelé aktivně zapojovali do vytváření cesty k Československému státu, nenechali se zlomit finanční krizí ani umlknutím veřejného života.

Ve své práci jsem se dále zabírala historickým vývojem města a jeho životem v první světové válce. Zahrnula jsem do ní i předválečný vývoj i následné roky, abych mohla zmapovat důsledky, které s sebou konflikt přinesl. Například jak se změnila politická situace po vytvoření nové republiky a reakce místních obyvatel na ni, či jak se proměnil celkový obraz města.

V úvodu jsem se zaměřila na dějiny Moravských Budějovic, abych nastínila historický vývoj, postavení města v okolí a jeho základní znaky. Vycházela jsem zejména z publikace od Rudolfa Fišera *Dějiny Moravských Budějovic: od pravěku do roku 1945*. Dějinný vývoj města je vystavěn na první zmínce ve 13. stoletím. Dále je popsán historický rozvoj až do roku 1848, ve kterém proběhly důležité změny, jež nadále určovaly osudy obyvatel i města samotného. Důležitou kapitolou historického vývoje je i vytvoření legislativy obecní správy a ustavení politického okresu Moravské Budějovice.

Dále jsem si vymezila jednu informační podkapitolu k první světové válce, ve které jsem blíže specifikovala a shrnula nejdůležitější data a události. Tato kapitola slouží jako

úvod do válečného diskursu, kam jsem následně zahrnuje průběh válečného konfliktu v Moravských Budějovicích.

Hlavní náplní mé práce je však samotný vývoj Moravských Budějovic v letech 1914–1918. První světovou válku jsem rozdělila do tří hlavních celků. Prvním celkem je počátek války, respektive události a situace v první polovině roku 1914 s přesahy do samostatného průběhu válečného konfliktu. V této kapitole popisuji národnostní a náboženskou situaci, která panovala v roce 1914, a také pozici obyvatel žijících v myšlenkách národního hnutí, které se pro ně znenadání staly mnohem nebezpečnějšími než doposud. Dále se věnuji informačním kanálům, ze kterých obyvatelé Moravských Budějovic získávali informace. Omezila jsem se jen na místní média, protože všechny noviny byly od vyhlášení války pod tlakem cenzury a informace získávaly pouze z oficiálních tiskových orgánů. Články musely být vydávány bez komentáře a mnohépřejaté úřední zprávy musely být vydávány za vlastní redakce.¹

Druhý celek se týká samotného průběhu války – jak válka ovlivnila obyvatele Moravských Budějovic, např. jak se vyvíjelo školství či jak město ovlivnil odchod mužů do války. Významnou součástí je i popis ekonomické situace města, které se snažilo nezvětšovat své zadlužení, ale poskytnout obyvatelům důstojné podmínky pro život. Věnovala jsem se také kulturnímu dění a veřejnému životu ve městě, jehož předválečný stav byl v rozkvětu.

V poslední části se věnuji konečné fázi války a důsledkům, které s sebou přinesla. Konec válečného konfliktu, nebyl jen koncem války jako takové, ale přinesl i mnoho politických změn spojených se vznikem Československé republiky. Se změnami politickými přišly i změny sociální a kulturní. Zaměřila jsem se na proměnu národnostní a náboženské mapy, stejně tak jako na poválečné volby a změnu obecní samosprávy. Přestože první světová válka trvala do roku 1918, tento milník jsem v závěru své práce přesáhla, protože vytvoření Československé republiky byl pro naše země nejdůležitější důsledek první světové války, a byl důležitý pro celkový obraz dopadů války. Proto jsem do

---

¹KUBÍČEK, Jaromír. *Dějiny žurnalistiky na Moravě: první století českých časopisů 1848-1948.*, s. 51.

své práce zahrnula i následné roky a volby z roku 1920, které ustavily nové město po rozpadu Rakouska-Uherska, a věnuji se jim v závěrečné kapitole.

Ve své práci jsem pracovala zejména s *Pamětní knihou Moravských Budějovic*, ve které jsou popsány všechny čtyři roky velké války. Dále jsem pracovala se školními kronikami, protože jsou v nich zaznamenána důležitá čísla týkající se dětí, ale i učitelů. Při práci s prameny jsem zjistila, že fond Archivu města Moravských Budějovic se nově inventarizuje. Z toho důvodu mi byl k dispozici pouze zlomek materiálů. Do svého výzkumu jsem zahrnula i analýzu periodik, zejména týdeníků *Naše noviny*, které vycházely do srpna roku 1914 a informovaly čtenáře o počátku války. Přestože periodikum významně nezasáhlo do informování o první světové válce, bylo třináct let majákem národní hrdosti a vlastenectví, a i v dobách temna – hrozba války – se snažil informovat objektivně, s nádechem naděje, že válka nemusí být jediným řešením.

1. Dějiny Moravských Budějovic

Na úvod bych chtěla zmínit pár informací o Moravských Budějovicích, které jsou hlavním tématem mé práce. Je důležité, aby si čtenář utvořil představu o dnešní podobě města, abych se mu mohla věnovat v rámci historického vývoje. V dnešní době jde spíše o menší město na Moravě, které se od svého významu v 19. století poměrně vzdálilo. Důležitá je i poloha města, díky blízkosti k rakouským hranicím byla tato důležitým faktorem při jeho vývoji.

Moravské Budějovice jsou město v okrese Třebíč v kraji Vysočina. Leží na dopravní spojnici Znojmo-Jihlava, která byla v minulosti hojně využívaná jako spojnice Praha-Vídeň. Nachází se zhruba 40 kilometrů severně od hranic s dnešním Rakouskem. Jedná se o obec s rozšířenou působností, jejíchž součástí jsou i obce Lažínky, Lukov, Jackov a Vranín. K dnešnímu datu (r. 2017) ve městě žije okolo 7 500 obyvatel.

1.1. Dějiny města do roku 1848

Moravské Budějovice vstupují do historie roku 1231. První zmínka se objevuje v listině Řehoře IX., kterou papež přijímá pod svoji ochranu Konstancii Uherskou, vdovu po Přemyslu Otakarovi I., i s jejími věnnými statky – provinciemi břeclavskou, přibyslavickou, kunovnickou, hodonínskou, bzeneckou a budějovickou. Formování budějovické provincie nejspíše proběhlo v první třetině 13. století, kdy v rámci kolonizačního procesu vznikala nová centra na řece Jihlavě.

Počátkem 14. století Moravské Budějovice připadly spolu s rozsáhlým panstvím kolem hradu Bítov do vlastnictví rodu Lichtenburků. V roce 1498 byly králem Vladislavem II. Jagelonským jmenovány poddanským městem. Ve správě Lichtenburků zůstaly až do roku 1522, kdy byly prodány pánům z Valdštejna. Sto let valdštejnského panování bylo jedním z nejšťastnějších období v dějinách Moravských Budějovic. Páni podporovali rozvoj řemesel, tržní funkci města a obchodní podnikání měšťanů. Vzdali se prodeje panského piva a umožnili městu užívat okolní rybníky, ochraňovali měšťany před porušováním mílového práva okolní šlechtou. Páni z Valdštejna se také rozhodli pro rozšíření a koupili okolní vesnice – Vranín, Lažínky, Vesce, Lukov, Jakobov.

V roce 1525 získaly Budějovice soudní pravomoc, včetně hrdelního práva od krále Ludvíka Jagelonského. Tímto činem se správa města velmi osamostatnila od vrchnosti. K osamostatnění přispěl i fakt, že sama vrchnost nesídlila ve městě, a tak nad ním neměla velký dohled. Správu měla v rukou městská rada čítající 24 členů v čele s purkmistrem.

Na přelomu 16. a 17. století se výrazně projevil růst úrovně města. Vysoce vzrostla vzdělanost obyvatel, žilo zde i slušné procento lidí s univerzitním vzděláním, kteří nepocházeli jen z nejbohatších vrstev, a kteří studovali na pražské či jiné zahraniční univerzitě. Důležitou roli ve vývoji města sehrála i náboženská tolerance, kterou si Morava uhájila po šmalkaldské válce roku 1547.

Na rozvoji města se pozitivně podepsal stoupající příliv německých přistěhovalců, zejména co se řemeslné výroby týče. Krom Němců se ve městě usazovali i Židé či Italové. Německé obyvatelstvo však mezi přistěhovalci tvořilo majoritu a podle záznamů se v letech 1528–1562 vyskytuje při koupích a prodejkách domů třicet Němců. Tato skutečnost nasvědčuje, že moravskobudějovické prostředí bylo dvojjazyčné.

Koncem 16. století skončilo na Moravě šťastnější období převládajícího míru. Od roku 1593 bylo obyvatelstvo zatíženo tureckými válkami, vpády Bočkajovců a bratským neshovíváním mezi císařem Rudolfem II. a Matyášem. V roce 1618 procházela městem vojska císařská i stavovská a někteří vojáci se chovali velmi divoce. Avšak až do roku 1619 se s vojsky nevyskytly žádné větší problémy. Teprve v roce 1620 dolehla třicetiletá válka na město se všemi těžkostmi. Procházející vojenské oddíly tak rychle vyčerpaly město, které před nedávnem prožívalo hospodářskou konjunkturu. Tato situace se opakovala i v letech 1623–1626, kdy se v Moravských Budějovicích znovu objevili vojáci. To s sebou přineslo prohloubení finančních obtíží a poklesu sociálního standardu měšťanstva.

Poslední český majitel Moravských Budějovic Zdeněk Brtnický z Valdštejna byl zatčen jako jeden z 29 moravských direktorů a komorník krále Fridricha Falckého v roce 1621. Jeho rozsáhlé statky mu byly zabaveny a v roce 1623 byl popraven. V roce 1626 získali město páni ze Schaumburka. Proběhla pronikavá změna, kdy horlivého vyznavače bratrské víry nahradil přísný katolík a voják Hanibal ze Schaumburka. V roce 1648 připadly Moravské Budějovice mladému Rudolfovi Jindřichovi, synovci Hanibala, který stejně jako jeho strýc vládl městu tvrdou rukou. Teprve dvaadvacetiletý mladík se do historie

města zapsal jako bezohledná, nemilosrdná vrchnost. Nadřazoval okamžitý peněžitý zisk nad promyšlenou, perspektivní hospodářskou politikou. Přesto to byl první Schaumburk, který se ve městě usadil a osobně se zabýval správou majetku a jeho rozšiřováním. Neuznával městská privilegia a měšťané o ně museli tvrdě bojovat o jejich udržení.

Rod Schaumburků definitivně opustil město v roce 1736, kdy jej poslední z rodu, hraběnka Marie Anna, prodala spolu se zbytkem bývalého panství rodu Wallisů. S novými majiteli vzrostl význam města díky vybudování silnice Praha–Vídeň. Wallisové neměli v Budějovicích sídlo a tak se opět rozrůstal význam samosprávy města. Ovšem nové století s novými válečnými konflikty – upevňování postavení Marie Terezie na trůně, Napoleonské války – přinesly do města nové problémy. Verbovalo se na všech frontách a měšťané museli opouštět své domovy. Kvůli poloze města a významu cesty ze Znojma do Jihlavy tudy procházely vojenské pluky, které po sobě často zanechaly spoušť a zbídačené město.²

1.2. Legislativa obecní samosprávy

V 19. století se České země nacházely v Habsburské monarchii, proto je zásadním milníkem vytvoření legislativy obecní správy rok 1848. Revoluce probíhající v monarchii měla zavést konstituční zřízení, vznikl Říšský sněm, který přijal řadu zákonů vedoucích ke zrušení robotního systému. Revoluce však byla potlačena a Říšský sněm byl v březnu 1849 rozehán a Moravský zemský sněm se na základě marnosti svého úsilí dál nescházel. V reakci na revoluci v roce 1848 byla magistrátem Moravských Budějovic odeslána petice zemskému sněmu, která vyjadřovala smyšlení a názory představitelů města. Požadovali zrušení roboty, zlepšení situace ve školství a úpravy spotřební daně. Jejich hlavním požadavkem bylo obnovení obecní samosprávy.

V březnu 1849 byla vydána oktrojovaná tzv. březnová ústava a bylo vyhlášeno prozatímní obecní zřízení. Měly být zřízeny orgány obecní, okresní a krajské samosprávy. V důsledku nastupujícího neoabsolutismu a silvestrovských patentů se vytvořily orgány pouze místní samosprávy. Jednalo se o obecní výbory volené na základě daňového cenzu,

---

²FIŠER, Rudolf. *Dějiny Moravských Budějovic: od pravěku do roku 1945*, s. 46–172.

které volila minimálně tříčlenná obecní představenstva. Rok 1850 přinesl vznik okresního soudu v Moravských Budějovicích pro celý soudní okres Moravské Budějovice. Soudní okres se stal součástí politického okresu Znojmo, ve kterém bylo zřízeno okresní hejtmanství v čele s okresním hejtmanem. V roce 1867 bylo toto uspořádání potvrzeno prosincovou ústavou.³

Politická situace v monarchii se razantně změnila v 60. letech, kvůli krizi zahraniční politiky, která výrazně souvisela s porážkami v Itálii. Císař František Josef I. musel částečně přistoupit na politiku a reformy centralisticko-liberálního proudu. Jednou ze základních priorit nově ustaveného Parlamentu bylo znovuzavedení samosprávy obcí. Stalo se tak v říšském obecním zákoníku z března 1862. Stanovoval omezení, kterými se musely řídit zemské předpisy. Stát chtěl právo dozoru nad obcemi odvozovat z obecného práva dohledu nad korporacemi.

Říšský obecní zákoník přinesl několik signifikantních změn. Každá usedlost musela patřit do nějaké místní obce a každý státní občan musel mít domovské právo v některé obci. Obec byla ve svých záležitostech zastupována voleným obecním výborem jako usnášejícím a dohlížejším orgánem obecním představenstvem jakožto orgánem výkonným. Okruh působnosti obce byl dvojitý – samostatný a přenesený. Do samostatného okruhu náležela především správa obecního majetku, bezpečnosti, údržby obecních majetků a také stavební činnost, do přeneseného okruhu pak zejména obligatorní spolupůsobnost v záležitostech veřejné správy.

Znovuzavedení obecní samosprávy bylo ustaveno následně i v zemských obecních zákonech. Obecní zákon Markrabství moravského byl vydán 15. března 1864 a byly v něm zaneseny detaily provádění obecní samosprávy. Jednalo se o otázky členů obce, jejich definice, příslušnost, práva a povinnosti. Dále také v zákoníku bylo specifikováno složení obecního zastupitelstva, obecního výboru a představenstva, které se skládalo ze starosty a minimálně dvou radních. Obecní výbor byl dohlížecím orgánem a rozhodoval o opatřeních

---

³FIŠER, Rudolf. *Dějiny Moravských Budějovic: od pravěku do roku 1945.*, s.175–78.

týkajících se obecního majetku, rozpočtu, komunálních úředníků. Výbor volil starostu a radní.⁴

Říšská ani zemská obecní nařízení neobsahovala jazyková ustanovení, každý samosprávný orgán rozhodoval o své jednací řeči. Jazykové poměry v samosprávě se vyvíjely podle mocenských poměrů. Jazyková otázka se tak stala jedním z nejožehavějších problémů ve druhé polovině 19. století v mnohonárodnostní monarchii. Jazykové spory vyvstávaly zejména proto, že se úřední řeč nekryla s řečí někdy ani většinového obyvatelstva.

Ke zrovnoprávnění došlo vydáním Moravského paktu z roku 1905, zákona, který reguloval užívání obou jazyků, němčiny i češtiny, při samosprávných úřadech. Bylo stanoveno, že obec si nadále rozhodovala o jednací řeči sama, ale musela respektovat pravidla daná Moravským paktem. Písemná podání musela obec přijmout, i pokud byla sepsána v druhém zemském jazyce a členové obecního výboru mohli užívat obou jazyků. Řízení obecní samosprávy se však dělo v úředním jazyce.⁵

V Moravských Budějovicích se až do roku 1882 úřadovalo německy v čele s německým starostou Vojtěchem Freyem. Prvním českým starostou byl zvolen Josef Purcner, avšak i za jeho starostování úřadoval městský tajemník německy. České úřadování zavedl na počátku 90. let tajemník Eduard Adamík.⁶ To, že se v Moravských Budějovicích úřadovalo česky, víme z dochovaných protokolů z obecního výboru. Již v srpnu roku 1891 apeluje Jan Drahorád při projednávání revize obecních účtů, aby i tiskopisy na účty byly vydávány v češtině.⁷

1.3. Politický okres Moravské Budějovice

Politický okres Moravské Budějovice vznikl v roce 1896 v návaznosti na vytvoření okresního hejtmanství ve městě. Začalo se více přihlížet k národnostnímu rozhraničení

---

⁴Kladiwa, Pavel: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850–1914*. Díl I. Vývoj legislativy., s. 21–34.

⁵ tamtéž s. 83–86.

⁶FIŠER, Rudolf. *Dějiny Moravských Budějovic: od pravěku do roku 1945.*, s.178.

⁷ SOKA Třebíč, f. Archiv města Moravské Budějovice, Protokoly o sezeních výborových I 1889–1899.

okresů, a převážně český soudní okres Moravské Budějovice byl vyčleněn z německého politického okresu Znojmo. Politický okres Moravské Budějovice se dále skládal ze soudního okresu Jemnice, který byl dříve součástí politického okresu Dačice.⁸

Po vytvoření politického okresu měl roku 1900 soudní okres Moravské Budějovice 49 obcí a soudní okres Jemnice 44 obcí. Soudní okres Budějovic se rozšířil o další obce a roku 1907 se počet ustálil celkově na 54 obcích. Politický okres patřil svou rozlohou ke středně velkým. V roce 1900 se rozprostíral na 70 531 ha. Soudní okres Moravské Budějovice byl na 39 876 ha a Jemnický soudní okres na 30 655 ha. Žilo zde celkem 41 784 obyvatel, 25 551 v okrese Moravské Budějovice, 16 233 v Jemnickém.

V obecních volbách z října 1905 vyhrálo pokrokařské křídlo, které pro Moravské Budějovice představovalo mladší krev a nové myšlenky. Byla tak ukončena vláda strany starých pánu, která se v čele obecní správy držela zhruba třicet let.

28. listopadu 1905 byla v Rakousku vyhlášena generální stávka, jejímž cílem bylo zavedení všeobecného, přímého, rovného a tajného hlasovacího práva do Poslanecké sněmovny Říšské rady a Moravského zemského sněmu. Tento požadavek se podařilo prosadit, byť pouze do Poslanecké sněmovny, a tak roku 1907 proběhly první volby na základě těchto zásad.

I přes tento úspěch byla snaha o prosazení všeobecné volby do obcí neúspěšná po celou dobu existence Rakouska-Uherska. Orgány územní samosprávy tak byly voleny na základě tří volebních sborů, ve kterých bylo privilegováno bohaté obyvatelstvo. Poslední volby dle těchto zásad se konaly v červenci roku 1912. Starostou byl následně zvolen Josef Indra, který stál v čele města i po dobu první světové války až do roku 1919.

Významným představitelem politického a kulturního života v Moravských Budějovicích byl Jaroslav Palliardí. Se svými politickými postoji byl velmi blízko realistické straně T. G. Masaryka. Proto když v roce 1906 uplynulo 50. let od smrti Karla Havlíčka Borovského, organizátoři oslav se obrátili na Masaryka s prosbou o slavnostní

---

⁸FIŠER, Rudolf. *Dějiny Moravských Budějovic: od pravěku do roku 1945.*, s. 178–189.

projev. Dne 9. září 1906 tak profesor Masaryk promluvil o Havlíčkovi na Dolním náměstí před téměř dvěma tisíci posluchači.⁹

---

⁹FÍŠER, Rudolf. *Dějiny Moravských Budějovic: od pravěku do roku 1945*. s. 187.

1.4. Kulturní rozvoj

1.4.1. Spolkový život v Moravských Budějovicích

Od 60. let 19. století, do obnovení ústavnosti se ve městě začal vytvářet veřejný život na základě nově vzniklých českých kulturních spolků. Do veřejného života se začala stále více zapojovat myšlenka národního hnutí. Projevovala se právě v zakládání zprvu kulturních a vzdělávacích spolků, téměř současně však byly zakládány i spolky náboženské a politické.

Zakládání spolků, stejně tak jako rozvoj veřejného života, bylo spjato s místními moravskobudějovickými elitami. Mezi hlavní představitele národního hnutí a hybatele veřejného života patřil Jaroslav Purcner, Eduard Špatinka, Jaroslav Palliardi a Stanislav Marák. Stáli nejen v čele kulturního rozvoje, ale i utváření národního hnutí a myšlenek prvních českých politických stran v Moravských Budějovicích.

Prvním spolkem založeným v Moravských Budějovicích byl Čtenářský spolek slovanský Budivoj založený roku 1864. Po změně stanov roku 1866 byl spolek označen za čtenářsko-zpěvácký a od roku 1885 získal právo pořádat hudební produkce a divadelní představení. Členy Budivoje byli příslušníci městské inteligence, živnostníci i rolníci.

Druhý spolek založený na popud Budivoje v roce 1869 byla Vzájemná záložna. Sloužila jako poskytovatel úvěrů zejména drobným podnikatelům, ale i rolníkům. Z jejich prostředků byl později postaven i Národní dům. Jejím předsedou byl dr. Eduard Špatinka, aktivní člen spolku Budivoj.

Po vzoru Vzájemné záložny byla založena Městská spořitelna, jako další moravskobudějovický peněžní ústav. Založil jej obecní starosta německého původu Vojtěch Frey roku 1873. Ústav měl tedy německou správu v čele s městským tajemníkem, avšak po ovládnutí radnice Čechy došlo roku 1884 k odchodu německého výboru.

Za významný spolek můžeme považovat i Učitelský spolek Komenský založený roku 1880. V roce 1907 se změnil na Okresní učitelskou jednotu Komenský pro okres moravskobudějovický a jeho činnost se značně rozvinula. Zaobíral se otázkami jak pedagogickými, odbornými, vzdělávacími, věnoval se i zájmové činnosti.

Prvním politickým spolkem vzniklým v Moravských Budějovicích byl Pokrokářský směr v čele s Jaroslavem Palliardim. Členem se mohl stát příslušník jakékoli politické strany krom katolických. Katolické národní hnutí na druhou stranu představovala Katolicko-politická jednota pro politický okres Moravské Budějovice založená roku 1897.

Od 60. let tedy vzniklo v Moravských Budějovicích nespočetné množství kulturních, záložních i politických spolků. V 80. letech se začala rozvíjet i tělovýchova. Za nejvýznamnější tělovýchovný spolek považujeme Sokol založený roku 1889. Moravskobudějovický Sokol byl zřízen za pomoci spolkové podpory ze Znojemského Sokola, později se však orientoval na Třebíč.¹⁰

Po značnou dobu zůstal jediným reprezentantem tělovýchovného hnutí v monarchii. Sokol se ale podílel i na rozvoji kulturního života ve městě.¹¹ Pořádal divadelní představení, masopustní zábavy, mikulášské besídky, silvestrovské oslavy, ale i přednášky zajímavých osobností. V roce 1911 poprvé uspořádal Sokolské šibřinky, jejichž tradice pokračuje ve městě dodnes.¹²

V roce 1913, těsně před válkou, byl ve městě založen další tělovýchovný spolek Orel. Jednalo se o křesťanskou organizaci, která se o založení snažila již dlouhých deset let, ale kvůli nepřízni a výrazné proticírkevní agitaci ve městě se jí to do listopadu roku 1913 nepovedlo. I přes velký „odpor“ vůči církvi, se Orel stal velmi populárním a během roku 1914 si získal oblibu obyvatel města. Jeho rozvoj však zastavil příchod první světové války.¹³

1.4.2. První periodika a mediální rozvoj

V Moravských Budějovicích vycházelo na počátku 20. století několik periodik. Prvním z nich byl časopis *Buditel* jako „zábavně poučný časopis pro lid“, jehož vydání

---

¹⁰FIŠER, Rudolf. *Dějiny Moravských Budějovic: od pravěku do roku 1945.*, s. 178–189.

¹¹SMETANOVÁ-JIČÍNSKÁ, Lenka: *Osudy moravskobudějovického Orla*. In: Západní Morava: vlastivědný sborník, roč. 4, 2000, s. 76–94.

¹²FIŠER, Rudolf. *Dějiny Moravských Budějovic: od pravěku do roku 1945.*, s. 178–189.

¹³SMETANOVÁ-JIČÍNSKÁ, Lenka: *Osudy moravskobudějovického Orla.*, s. 76–94.

navrhl v roce 1899 Stanislav Marák. A aby podpořil i mladé čtenáře, vydával také prostřednictvím *Buditele* přílohu *Malý Buditel*.

Buditel „Zábavně-poučný časopis pro nejširší vrstvy lidové“ byl první časopis, který vycházel v Moravských Budějovicích od roku 1900 do roku 1907. List vydával odbor Národní Jednoty pro jihozápadní Moravu. Vycházel jako měsíčník a měl probudit nejširší vrstvy obyvatel k národnímu cítění a národní obrodě. Cílem bylo zvyšovat mravní hodnoty, touhu po čtení a sebevzdělávání nejširších vrstev. Chtěl poučovat obyvatelstvo o neřestech a nebezpečích, které na ně může číhat.

Časopis byl národního charakteru z několika důvodů. Byl psán česky, tedy srozumitelně pro širokou veřejnost, a články byly podpořeny ilustracemi či fotografiemi od českých umělců. Většina článků také byla protirakouská či protiněmecká, často obsahovala upřednostňování českého před zahraničním, obzvlášť pokud se jednalo o Rakousko nebo Německo.¹⁴

Roku 1901 založil Jaroslav Palliardi spolu s Josefem Kvízem, Stanislavem Marákem a redaktorem Felixem Burianem *Naše Noviny*. Jednalo se o vlastenecko-politicky a kulturně laděné periodikum. Stalo se hlasatelem pokrokových názorů a požadavků. Časopis navazoval na *Znojemské listy* a vycházel od roku 1902 až do srpna 1914. *Naše Noviny* sehrály velmi důležitou roli při zakládání nových spolků a organizování veřejných akcí.¹⁵

Jednalo se o informační časopis, který se snažil přiblížit dění v Moravských Budějovicích, ale také v jeho okolí, pro které byl časopis určen. Čtenář se dozvěděl vše o obecních zasedáních, volbách, městských sborech, schůzích a besedách, ale i o osobních rozhodnutích, která pro ně byla důležitá. Redakce také zapojila do svého periodika informace o svatbách a pohřbech, nových obchodech, školních akcích, a především městských trzích. Jako nezávislé noviny je od poloviny roku 1903 řídil Felix Burian, který sledoval místní zprávy z Budějovicka, Jemnicka, Jaroměřicka i Znojemska a pravidelně přinášel fejeton. V rámci novin se Burian snažil propagovat spotřebitelskou akci

---

¹⁴Buditel: zábavně-poučný časopis věnovaný nejširším vrstvám lidu československého. Moravské Budějovice, 1900-1907, roč. I-VIII.

¹⁵PODBORSKÝ, Vladimír – KOVÁRNÍK, Jaromír. *Jaroslav Palliardi (20.2.1861-12. 3. 1922) pokrokový kulturní činitel jihozápadní Moravy a věhlasný archeolog evropského jména*,s.56.

„Budme svoji!“ , aby lidé podporovali české výrobky¹⁶, z čehož vyplývá silná nacionální příslušnost k českému národu.

Silný národní charakter, který měly *Naše Noviny*, můžeme sledovat ve vydáních, které se věnují volbám. V rámci listu docházelo v tento čas k převážně politické orientaci a vynechávání ostatních zpráv. Redakce chtěla svým čtenářů poskytnout co nejobsáhlejší zprávy z politického života. V článkách jde vidět upřednostňování českých kandidátů před německými či rakouskými. Dokonce po volbách byl uveřejněn seznam lidí, kteří veřejně podporovali nečeské kandidáty.¹⁷

Vznik týdeníku *Horácko* v lednu 1911 v Moravských Budějovicích je dokladem postupného rozšíření národně sociálního hnutí do regionů. List se hlásil k hájení zájmů všech vrstev pracujících. Tím se jeho program odlišoval od programu sociálních demokratů. Rovněž odmítal klerikalismus, zatímco s pokrokovými stranami sympatizoval. Prosazování české národnosti ovšem viděl spíše v oblasti hospodářské než jazykové. List s názvem *Horácko: Týdeník hájící zájmy pracujících vrstev lidových* se tiskl u tiskaře Josefa Jahody v Moravských Budějovicích.

Ze závažných důvodů (vánoční číslo z 24. prosince 1913 mělo jen dvě strany), vyšlo další číslo až 5. února 1914 v tiskárně Františka Trnky v Třebíči. Tam se také dočkalo úředního zastavení v souvislosti s válečnými událostmi.¹⁸ Znovuobnovení se týdeník *Horácko* dočkal po válce 20. prosince 1918 v Třebíči.¹⁹

1.5. Školství

Moravské Budějovice věnovaly velkou péči školskému systému na všech úrovních. Do roku 1876 ve městě fungovala triviální škola, která byla v tomto roce přeměněna na školu hlavní. Město mělo od roku 1785 školní budovu, ve které byly dvě učebny a dva byty pro učitele a varhaníka.

---

¹⁶KUBÍČEK, Jaromír. *Dějiny žurnalistiky na Moravě: první století českých časopisů 1848-1948.*, s. 99.

¹⁷Naše noviny: časopis pro Moravsko-Budějovicko, Jemnicko a Jaroměřicko, 1902-1914, roč. I – XIII.

¹⁸KUBÍČEK, Jaromír. *Dějiny žurnalistiky na Moravě: první století českých časopisů 1848-1948.*, s. 86.

¹⁹ Tamtéž, s. 123.

Od roku 1852 začal růst počet dětí, a tak se otevřela poprvé třída třetí, následně roku 1866 čtvrtá a roku 1873 pátá. Po přeměně na hlavní školu se vytvořila roku 1881 třída šestá, kdy školu navštěvovalo zhruba 600 dětí.

Zemská školní rada v Brně přikázala rozdělení pátých tříd dle pohlaví. A roku 1886 povolila založení měšťanské školy pro chlapce s českým vyučovacím jazykem a s povinným vyučováním němčiny v Moravských Budějovicích. V roce 1890 pak vznikla i dívčí měšťanská škola.

Ve městě do konce 19. století byly i nečeské základní školy. Po roce 1882, kdy se Čechům podařilo ovládnout radnici, si Němci roku 1883 založili vlastní soukromou německou školu Schulverein. Kvůli nedostatku dětí zanikla roku 1897. Do roku 1900 měli svou soukromou školu také Židé.

Moravské Budějovice se dlouhou dobu snažily o založení české střední školy. Nejbližší střední škola byla v Třebíči(gymnázium) a poté reálná škola v Telči. Spojení s oběma městy však bylo obtížné, a proto mnohem častěji děti navštěvovaly německé školy ve Znojmě a v Jihlavě. O zřízení české střední školy se začalo jednat v roce 1897 na podnět vzdělávacího odboru Sokola a místního odboru Národní jednoty pro jihozápadní Moravu. Započalo tak jednání se Zemským výborem v Brně, aby povolil založení reálného českého gymnázia v Moravských Budějovicích. Zemský výbor žádost odmítl, a proto se moravskobudějovičtí představitelé rozhodli jednat s jinými orgány. Jednání byla velmi zdoluhavá a přinesla několik zamítnutí pro založení českého gymnázia ve městě. Dokonce zástupci této myšlenky poslali žádost k ministerstvu, která byla rozmnožena tiskem a poslána každému českému poslanci.

Ani tato žádost nebyla vyslyšena, a tak si obecní výbor 13. března 1911 odhlasoval založení reálného gymnázia v Moravských Budějovicích na náklady obce. První třída měla nastoupit již po prázdninách v září roku 1911. Ředitelem se stal Josef Fišer. Obec se zavázala postavit novou budovu pro gymnázium do tří let. Gymnázium bylo provizorně umístěno v budově dětské opatrovny a stravovací stanice. Pro stavbu definitivní budovy bylo vybráno místo pod hřbitovem. Stavba měla mít tři části – hlavní budova, postranní

křídla a tělocvična. Hlavní fronta byla dostavena v září roku 1914 a předána do rukou ředitele. Další přístavby následně zmařila válka a budova gymnázia zůstala nedokončena.²⁰

2. První světová válka

První světová válka dominuje dějinám 20. století. Jde o první globální válečný konflikt, který přinesl konec posledních velkých autokratických říší ve světě. Poprvé v novodobých dějinách sledujeme obrovský rozměr válečného úsilí, které zahrnovalo téměř 70 milionů mužů ve zbrani, z nichž přibližně 9 milionů bylo zabito. Břemeno války bylo pocíťováno na různých úrovních společnosti různým způsobem. Nebyla to válka jenom vojáků, ale její projevy ovlivnily všechny sociální vrstvy – politickou, vojenskou a civilní.²¹

Za příčinu první světové války se považuje atentát na následníka trůnu arcivévodu Františka d'Este a jeho choť v bosenském hlavním městě Sarajevu dne 28. června 1914. Atentátníkem byl devatenáctiletý srbský student Gavrilo Princip, příslušník tajné organizace Černá ruka. Avšak tento akt by se dal považovat za „škrtnutí sirkou“, na jehož základě vzplanuly nastřádané konflikty z evropských krizí, které probíhaly zhruba od roku 1900, a ani červenec roku 1914 a diplomatické snahy urovnat situaci neuměly.

Přestože se Srbsko oficiálně v atentátu neangažovalo, světová veřejnost se otevřeně přela o to, jak moc a jakými prostředky jej srbská vláda podpořila. Velké mocnosti – Anglie, Francie, Rusko a Německo – sledovaly situace na Balkáně s obavami, věděli, že si Rakousko nenechá ujít příležitost požadovat na Srbsku odškodnění. V rámci diplomatického řešení situace vznikl list požadavků Rakouska-Uherska vůči Srbsku. Pro případ, že by se srbská vláda nechtěla podvolit a uznat ultimátum, se počítalo s tím, že mu Rakousko vyhlásí válku.

Srbsko o válku nestálo, a tak se podvolilo ultimátu. I přes tvrdost podmínek – ukončení protirakouských spolků, zastavení protirakouské propagandy, účast rakouských činitelů na soudních jednáních, vyloučení protirakousky smýšlejících z domobrany atd. – srbská strana vyhověla. Ve stanovených dvou dnech přijala osm podmínek z deseti a zbývající dvě navrhla předat k dalšímu posouzení. Smířlivá odpověď ale Rakousko-Uhersko nepotěšila,

---

²⁰KUBÍČEK, Jaromír. *Dějiny žurnalistiky na Moravě: první století českých časopisů 1848-1948.*, s. 194–198.

²¹WINTER, Jay Murray, *První světová válka*, s. 256.

požadovali přijetí všech podmínek nebo válku, a tak byla vyhlášena všeobecná mobilizace.²²

První světová válka se dá rozdělit do čtyř oddělených fází, které měly vlastní charakter a odlišné znaky a průběh. První fáze vypukla na začátku srpna 1914, kdy si oba bloky velmocí – Centrální mocnosti (Rakousko-Uhersko a Německo) a Dohoda (Velká Británie, Francie, Rusko) – vyhlásily válku. Jednalo se o první všeobecnou válku, a proto s sebou nesla mnoho iluzí ohledně průběhu i době trvání. Nikdo nepočítal, že se z Rakousko-Srbského konfliktu stane čtyři roky trvající krvavý teror.

Další fáze války začíná po vstupu Německa do Francie roku 1914. Koncem podzimu bylo jasné, že bleskové vítězství se nekoná. Z toho důvodu západní fronta zamrzla a vytvořila linii propojených opevnění z jihu Belgie a severu Francie, od kanálu La Manche až ke švýcarské hranici. Rok 1915 se stal symbolem zákopové války. Roky 1916–1917 se dají charakterizovat jako roky velkých krvavých manévřů, jak na západní tak východní frontě. Proběhly největší bitvy první světové války jako bitva u Verdunu a následná britská ofenzíva na řece Sommě.

Závěrečná fáze války je doprovázena bolševickou revolucí v Rusku a konečným poražením Centrálních mocností. Roku 1917 se do války zapojily i Spojené státy americké a odpověděly na německou ponorkovou válku. Ruská revoluce a svržení carské rodiny znamenala uzavření východní fronty a přesunutí všech německých jednotek na západ. Ve velkých bojích však Německo vyčerpalo veškeré své rezervy lidské i materiální, a tak se nemělo, jak postavit novému hráči na straně Dohody – USA. Německá armáda musela ustoupit, císař abdikoval a 11. listopadu 1918 vstoupilo v platnost příměří.

Dohoda vyhrála první světovou válku zejména proto, že byla schopna vést armádu do boje, aniž by civilní obyvatelstvo muselo hladovět. Velkou změnu poměrů ve válce znamenal i vstup USA na stranu Dohody a jejich finanční pomoc.²³

---

²²WARNER, Philip. *První světová válka.*, s. 20–24.

²³WINTER, Jay Murray, *První světová válka.*, s. 7–18.

2.1. České země v první světové válce

Když Rakousko-Uhersko vyhlásilo všeobecnou mobilizaci, čeští muži museli do zbraně pod vlajkou utlačovatele a utiskovatele jejich národních hodnot. Zpočátku česká společnost tuto skutečnost přijala bez protestu, loajálně a s vědomím povinnosti vůči říši. Loučení s prvními vojáky bylo slavnostní, smutek nechyběl, ale vládla víra v brzký konec a návrat domů.

Mobilizace a první fáze války proběhla v českých zemích nečekaně hladce. Ale už na podzim roku 1914 se začala projevovat nespokojenost a nesouhlas v českých transportech vojáků. Projevy nesouhlasu byly spojovány s očekávaným příchodem ruské armády, odporu k německo-rakouské válce, která není českou a slovanskou, a proto nebylo důvodu, aby čeští muži umírali na frontě za neslovanské ideály a bojovali proti slovanským bratrům.²⁴

Mnoho vojáků se nechávalo na ruské frontě zajmout se snahou o vytvoření legií. Většina Čechů však zůstala v uniformách rakouských, chyběl jim však duch, vědomí smyslu boje, a tak mnoho nepřispívali k válečnému úsilí. Rakousko-Uhersko na české vojáky cílilo svoji válečnou propagandu, jenže ta se hrdých nacionálně smýšlejících Čechů příliš nedotýkala.

Důležitou postavou českého odboje byl Tomáš Garrigue Masaryk, který po začátku války přišel s prvním projektem samostatného československého státu. Jeho cílem bylo spojit historické české země se slovenskými kraji uherskými. Projekt byl založen na porážce Německa a Rakouska-Uherska ve válce. T. G. Masaryk mohl odboj realizovat pouze v zahraničí, protože politický život v Rakousku-Uhersku, potažmo v českých zemích, výrazně umlkl.

Významným činem českých a slovenských vojáků byla bitva u Zborova. Československá brigáda vytvořená z dobrovolníků v Rusku postoupila o několik kilometrů a prokázala, že je plně bojovně zdatná, i přesto že vojáci nebyli dostatečně secvíceni a vyzbrojeni. Shodou okolností proti nim stáli čeští vojáci na straně Německa a Rakouska. I tak se jim postavili a jejich snaha, i přesto, že nebyla využita ostatními ruskými

---

²⁴ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a Velká válka 1914-1918*, s. 37.

jednotkami, měla velký význam více politický než vojenský. Mít vlastní vojenskou sílu bylo záměrem československého zahraničního odboje.

Rakousko-Uhersko nepočítalo s dlouhým průběhem války v politickém ani hospodářském měřítku. Jeho největší slabinou se ukázala slabá ekonomická základna, která obtížně zdořávala válečné nároky. S Rakouskem-Uherskem trpěly i české země a jejich obyvatelé, takže když přišlo na vyčerpání zásob a následný hlad, zvedla se vlna nevole a protestů na všech válečných i národnostních frontách.²⁵

Rok 1918 přinesl porážku Ústředních mocností a kapitulaci Rakouska-Uherska. Dne 27. října rakousko-uherský ministr zahraničí Hrabě Gyula Andrassy podepsal odpověď na nótu prezidenta Wilsona. V dokumentu vláda monarchie projevila souhlas s právy národů rakousko-uherských, zejména pak Čechoslováků a Jihoslovánů. Na základě podpisu prezidentské nóty se přistoupilo k vyjednávání o příměří.

Když o den později zpráva dorazila do Prahy, lidé si ji vyložili mylně jako kapitulaci. Následně muži 28. října – Antonín Švehla, František Soukup, Jiří Stříbrný, Alois Rašín a Vavro Šrobár – v pondělí 28. vyhlásili samostatný Československý stát.²⁶ Samostatnost byla potvrzena usnesením Mírové konference ve Francii v roce 1919.

---

²⁵KVAČEK, Robert. *První světová válka a česká otázka.*, s. 61–110.

²⁶ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a Velká válka 1914-1918.*, s. 344–349.

3. Počátek první světové války v Moravských Budějovicích

3.1. Národnostní a náboženská mapa

Moravské Budějovice byly české město s německou menšinou.²⁷ Dlouhou dobu se Čechům nedařilo dostat do čela vládnoucích vrstev obecního zastupitelstva, avšak mezi obyvateli panoval silný národní duch. Myšlenky národního obrození podporovaly kulturní a později politické spolky, které začaly ve městě vznikat během druhé poloviny 19. století.

Němci měli hlavní slovo v obecní samosprávě až do roku 1882. Po převzetí radnice a zvolení českého starosty Jaroslava Purcnera, zvítězilo české národní obrozenské hnutí. V roce 1905 zvítězilo v obecních volbách pokrokařské křídlo, které porazilo stranu starý pánů, kteří byli na radnici skoro třicet let. V posledních volbách roku 1912 si svoji pozici udrželi a novým starostou byl zvolen Josef Indra, který s obyvateli Moravských Budějovic přestál celou první světovou válku.²⁸

Co se náboženského vyznání týče, většina obyvatel se hlásila ke katolickému vyznání a římskokatolická církev si držela naprosto rozhodující vliv. Z osob židovského náboženství se jen velmi malá část hlásila také k židovské národnosti a posilovala spíše obyvatelstvo německé. Před první světovou válkou byl ve městě také hojně rozšířen spiritismus, víra v posmrtný život a komunikaci s dušemi zemřelých prostřednictvím média.²⁹

Počet obyvatel	Česká národnost	Německá národnost	Jiná národnost
3 725	3 653	61	11
Náboženské vyznání	Katolické	Evangelické	Židovské
	3 377	18	97

Na počátku 20. století byla v Moravských Budějovicích také svobodná povolání a význačnější živnosti. Působila zde advokátní kancelář JUDr. Jindřicha Picky a notář

---

²⁷BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich – TRAPL, Miloš. *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960.*, s.127.

²⁸FIŠER, Rudolf. *Dějiny Moravských Budějovic: od pravěku do roku 1945.*, s. 185–187.

²⁹BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich – TRAPL, Miloš. *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960.*, s. 127.

Jaroslav Palliardi. Nejpočetnější živností bylo obuvnictví s 37 obuvníky, dále pak ve městě bylo 16 krejčích, 8 soustružníků perleti a 6 soustružníků dřeva, 3 bednáři a 2 koželuhové. Ve městě byly dvě továrny na zemědělské stroje, mechanická pletárna, pila o obecní cihelna.

V oblasti potravinářství fungovalo 8 pekařů, 13 řezníků, 3 uzenáři a 3 mlynáři. Ve městě stál pivovar, vinopalna, 3 výčepy pálenky, 2 sklady s pivem, obchod s lahvovým pivem a kavárna. Vedle specializovaných obchodů bychom ve městě našli 22 obchodů se smíšeným zbožím, 10 obchodů s potravinami, 6 kramářů a 1 trhovce. V roce 1905 se ve městě otevřela první drogerie. Zdravotní péči obstarávalo 5 lékařů, 2 porodní báby a zubní technik. Ve městě se nacházela lékárna U Jednorozce, lázně a ordinace zvěrolékaře. Dále ve městě byla knihtiskárna, 2 knihaři a 2 knihkupectví.

I přes rozvoj svobodných povolání a živnosti si Moravské Budějovice i ve 20. století zachovaly převážně řemeslnický, popř. řemeslnicko-zemědělský charakter. Průmyslové závody zde vznikaly jenom omezeně. Největším dlouhodobým závodem byla továrna hospodářských strojů a slévárna Matěje Smrčky, ve které v roce 1906 pracovalo 34 dělníků a 26 učňů.³⁰

Vypuknutí první světové války s sebou přineslo období teroru. Vláda vládla podle paragrafu 14 prosincové ústavy z roku 1867 o nařízeních z nouze. Během července 1914 císař rozpustil Říšskou radu, zemské sněmy a suspendoval ústavní práva občanů. Byl perzekuován jakýkoliv projev národního hnutí.³¹

Tato situace byla pro obyvatele města velmi těžká zejména proto, že v jejich městě mělo národní hnutí velkou tradici a kladl se důraz na vše české. Obyvatelé museli dlouho čekat na českou obecní samosprávu a pro některé bylo nemyslitelné opětovně sklonit hlavu před monarchií. Proto neváhali a v národnostních bojích se přikláněli ke vzniku nového Československého státu.

Jedním z důkazů toho, že se mnozí obyvatelé nesmířili s boji pod rakouskou vlajkou, je případ paní Střelcové z Moravských Budějovic. Od 9. června do 2. listopadu 1915 byla

---

³⁰FIŠER, Rudolf. *Dějiny Moravských Budějovic: od pravěku do roku 1945.*, s. 191–194.

³¹ČAPKA, František. *Dějiny země Koruny české v datech.*, s. 521.

vězněna na Špilberku v Brně za vlasteneckou korespondenci, již vedla s Bedřichem Robíčkem a svým bratrem Ferdinandem Střelcem. V dopisu Robíčkovi ho žádala, aby se dostavil domů před odchodem praporu do pole a aby to vraždění neprováděl. Svému bratrovi napsala: „Čekám už na ruské výložky!“, čímž ho nabádala k zběhnutí a vstupu k ruským legiím. Lékaři paní Střelcovou prohlásili za šílenou a zavřeli ji do ústavu choromyslných v Černovicích. Zde byla zavřena až do 17. ledna roku 1916 a pak propuštěna. Příjemce dopisů pan Robíček byl poslán na ruskou frontu, kde padl 10. září 1915. Dalším z vyšetřovaných byl i František Šusta, který byl obžalován ze styku se srbskými vyzvědači. Pro nedostatek důkazů však nebyl ani zatčen.³²

3.2. Naše noviny a další informační kanály

3.2.1. Naše noviny

V období před první světovou válkou, tedy v první polovině roku 1914 informovala redakce *Našich novin* hojně o politice Rakouska-Uherska v záležitostech velkého zbrojení. Snaha monarchie o vytvoření militantního státu stála všechny její státní součásti velké množství peněz. To se nelíbilo nejen Čechům, ale například i Uhrům. V čísle 15 vydaného v dubnu roku 1914 otiskly *Naše noviny* projev Gyula Justha, uherského politika, který mluvil proti politice trojspolku a pro sblížení se s Ruskem:

„Jsme voděni Německem na provázku a jsme odsouzeni pomáhati zájmům Německa, aniž Uhry od Německa i jen zbla dostávají. Stavíme o překot dreadnoughty, obětujeme sta miliónů pro tyto lodní typy, jejichž význam jest jen efermní. Jakmile se objeví nová nějaká vymoženost válečné techniky, budeme musit přinést nové oběti, jež nás strhnou v úplnou finanční zkázu. My, Uhři, nemáme již žádných peněz pro trojspolkovou politiku, chceme všeobecný mír a protestujeme proti dalšímu zbrojení, jsme stoupenci světového míru a v tomto smyslu žádáme za všeobecné odzbrojení.“

---

³² JECH, F. *Pamětní kniha Moravských Budějovic I.*

Sama redakce k projevu připojuje pouze poznámku: „Kdyby to pronesl Čech, byla by z toho velezrada.“³³ O dvě vydání později však již *Naše noviny* vydaly velmi výsměšný článek na téma zbrojení v Rakousku. Autor upozorňoval na ohromnou částku 753 milionů, které vláda chtěla použít na další rozvíjení militantismu po vzoru Německa. Poukazuje na to, že Rakousko jako stát vnitřně nekonsolidovaný, ústavně rozervaný a finančně rozvrácený, nemůže imponovat vůbec nikomu i kdyby měl největší a nejlépe vyzbrojenou armádu.

„... v době všeobecné branné povinnosti na jedné, všeobecné povinnosti školní a všeobecného práva hlasovacího na druhé straně nutno prozíravému státníku počítati se skutečností zcela pochopitelnou a přirozenou: dnešní vojsko, to nejsou ze všech koutů sehnání žoldáci, kteří se dali najmouti, poněvadž nevěděli, co užitečného by v životě konali, dnešní vojsko jest vojskem lidovým z převážné většiny uvědomělých, které velmocenským diplomantům je hodně vzdáleno a cizí, dávajíc přednost stejně jako občanstvo, politice míru.“

Tento článek by otisknut na titulní stránce a je velmi důležitý, protože se v něm poprvé objevují známky blížící se války, které si mnozí nechtěli připustit a mysleli si, že za zbrojením Rakouska se skrývá pouze motiv národní ochrany. Autor se nebojí nabádat čtenáře k zamyšlení se nad skutečností, že armáda získává miliony, a na další mnohdy důležitější věci nezůstávají finance. Píše také o stavu rakouských nemocnic, kterých je velmi málo a jsou nedostatečně vybudovány, přeplněny a celá země trpí nedostatkem lékařů, a o rozbořených školách, které nedokáží zajistit kvalitní vzdělání svým studentům.

„Kdyby kulturním, hospodářským a sociálním potřebám obyvatelstva jen z poloviny věnována byla taková pozornost od vlády, jako péči o bezpečnost vlasti před vnějším i vnitřním nepřítelem, bylo by Rakousko vzorem všem státům v celé Evropě.“

V mnoha člancích o politice Rakouska a jeho masivnímu zbrojení se velmi často vyskytuje i Německo v pozici loutkáře.

---

³³Naše noviny: časopis pro Moravsko-Budějovicko, Jemnícko a Jaroměřicko, 1914, roč. XIII., č. 15.

Světová válka. Válka rakousko-srbská. Válka německo-ruská a francouzsko-německá. Všecky menší státy mobilisují. Itálie, Rumunsko a Bulharsko. Vysoká úroková míra ve všech státech. Cholera v Rusku. Anglie se chová záhadně.

„Dříve, nežli jsme se nadáli, píšeme o světové válce. Poněvadž většina čtenářů čte denní listy, které – třeba zpravodajství je velmi ztíženo – mohou informovat o událostech válečných čtenáře mnohem dříve než-li krajský list, omezíme se pouze na konstatování fakt.“

Vzhledem k povaze *Našich novin*, jednalo se o týdeník, se zprávy o tom, co se ve světě děje, dozvídali čtenáři se zpožděním. Obyvatelé Moravských Budějovic však nezískávali informace pouze z místního listu a kupovali si české, někdy i rakouské celonárodní listy. Z tohoto důvodu redakce uveřejňovala základní události uplynulého týdne v kontextu události předešlých a podávala čtenáři celkové shrnutí.

Příčinou první světové války je atentát na Františka d'Este, následníka trůnu rakouské monarchie, a jeho choť v Sarajevu 28. června 1914. *Naše noviny* se atentátu věnovaly velmi podrobně v čísle 25 z 3. července a uveřejnily detaily celé události. V následujícím čísle se věnovaly důsledkům, které tento atentát přinese.

Mnoho periodik se zabývalo tématem atentátu v Sarajevu. Časopisy a noviny se rozdělily na dva tábory. Jeden se snažil o neutrální pohled na věc a průběžné objektivní informování, druhý se pustil do odsouzení Srbska a štvání proti němu. Moravskobudějovické *Naše noviny* se postavily na stranu neutrality a nechtěly se hnát do války se Srbskem.

„Válečné štvání proti Srbsku neustává. Od sarajevské vraždy štvou do války se Srbskem všecky vídeňské a pešťské časopisy a pranic nepomáhají uklidňující projevy, ani to, že všichni ministři jsou na dovolené. Německé listy štvou čím dále tím nepřičetnější. Budou mít někdy ve Vídni rozum?“ – otiskly *Naše noviny* týden před vyhlášením války Srbsku.³⁴

---

³⁴Naše noviny: časopis pro Moravsko-Budějovicko, Jemnícko a Jaroměřicko, 1914, roč. XIII., č. 28.

Jakmile Rakousko-Uhersko vyhlásilo válku Srbsku, událo se mnoho důležitých událostí, které byly pro *Naše noviny* ale i jejich čtenáře důležité. Došlo k vydání císařských a ministerských nařízení, která se týkala mimo jiné i osobní svobody, spolkového práva a tiskové svobody. Došlo také ke střežení telegrafů a telefonů a jejich užívání, výslovného zákazu uveřejňování vojenských zpráv v tiskopisech a zákazu dopravy periodických tiskovin vycházejících v Srbsku.

Redakce *Našich novin*, které měly velký národní charakter, si patrně byla vědoma nálady, která ve městě po vypuknutí války panovala. Většina obyvatel s ní zřejmě nesouhlasila a hlásila se k myšlence národního osvobození. Proto se redakce snažila článkem *Pozor na špicly!* upozornit čtenáře na nekalé úmysly některých lidí, kteří se na Budějovicku vyskytovali. Jejich úkolem bylo úmyslně mluvit o válečných událostech, aby pak mohli neprozřetelné lidi, kteří by se nějak přehekli, udat. Redakce nabádala občany, aby se chovali vážně a důstojně a uposlechli nadřazení úřadů, protože každé protivení se nebo neuposlechnutí mohlo mít pro postiženého velmi nepříjemné následky.

Po vypuknutí první světové války z mnohých redakcí nastoupili novináři na povinnou vojenskou službu a válečná cenzura potlačovala český tisk. Byly uzavřeny zahraniční informační prameny a domácí zpravodajství bylo omezeno na úřední zprávy, které dodávala císařská a královská tisková kancelář, policejní ředitelství nebo jiné úřady.³⁵

Naše noviny přestaly vycházet v srpnu 1914, poslední číslo časopisu bylo vydáno 17. srpna. Z jakého důvodu se *Naše noviny* přestaly vydávat bohužel není známo. V samotném posledním čísle listu nenajdeme ani zmínku o tom, že by další týden nemělo vyjít nové číslo. Dokonce v něm nalezneme výzvu k inzerování i po čas války, jako by ani sama redakce nečekala, že se jedná o poslední číslo.

3.2.2. Další informační kanály

Poté co se v srpnu 1914 přestaly vydávat *Naše noviny*, bychom si mohli myslet, že naděje na národnostní hnutí a podporu vzniku samostatného státu Čechů a Slováků, bude

---

³⁵KUBÍČEK, Jaromír. *Dějiny žurnalistiky na Moravě: první století českých časopisů 1848–1948.*, s. 99.

pohřbena pod oficiálními prorakouskými zprávami. České noviny podléhaly těžké cenzuře, a proto se ani národní tisk neobracel k protirakouskému odsouzení.

Obyvatelé Moravských Budějovic, stejně tak jako i jiní v českých zemích, však nebyli odsouzeni pouze na oficiální mediální trh. Ve městě totiž vznikla tradice podvečerních procházek s JUDR. Josefem Kvízem, který byl o dění za hranicemi velmi dobře informován. Odebíral totiž zahraniční noviny neutrálních států Holandska a zprvu také Itálie. Nově nabyté informace sděloval hrstce zasvěcenců při procházkách po Dolním náměstí.

Z dalších zpravodajských ohnisek nesmíme zapomenout zmínit byt notáře Jaroslava Pallardiho, jež míval zprávy z Prahy. Jako významný a politicky angažovaný člověk měl v hlavním městě konexe a stýkal se s mnoha představiteli pokrokové strany, která chtěla osamostatnění a vznik Československého státu. Třetím ohniskem byla osamělá vila za městem správce Městské spořitelny Františka Šusty, starosty Sokola, který měl zejména sokolské zprávy. Také udržoval přímé styky s ruskými zajatci.³⁶

Ve městě bylo distribuováno i křesťanské periodikum *Ochrana*. Informovalo zejména o událostech probíhajících v náboženských, římskokatolických kruzích, psalose v něm také o činnosti tělovýchovného křesťanského spolku Orel, se kterým bylo spjato. *Ochrana* vycházela ve Znojmě, ale po vyhlášení války činnost redakce upadala, protože mnoho mužů odešlo na frontu.³⁷

---

³⁶JECH, F. *Pamětní kniha Moravských Budějovic I.*

³⁷SMETANOVÁ-JIČÍNSKÁ, Lenka: *Osudy moravskobudějovického Orla*. In: Západní Morava: vlastivědný sborník, roč. 4, 2000, s. 76–94.

4. Průběh války

V návaznosti na vyhlášení mobilizace nastala ve městě menší krize. Objevil se nedostatek stříbrných mincí, které si lidé schovávali. Městská spořitelna proto vydala korunové poukázky.³⁸Lidé ovšem příliš papírovým penězům nevěřili, a proto se v obchodě snažili platit co nejmenší nákupy poukázkami, aby si kovové mince mohli uschovat. Město prostřednictvím místních novin informovalo o tom, že korunové poukázky jsou stejně hodnotné. Noviny také psaly o podvodnících, kteří v nevýhodném poměru vyměňovali mince za poukázky.

Ve městě nastala porucha v dopravě, z počátku se dokonce zastavila úplně. Od 10. srpna mohlo obyvatelstvo využívat pouze dva vlakové spoje na Znojmo–Vídeň a další dva na trase Jihlava–Praha. V době mobilizace nebyly přijímány zásilky potravin, nápojů ani paliva. K těmto dodávkám došlo až v polovině srpna.

Ve spolupráci s Červeným křížem byl zřízen roku 1914 lazaret ve staré budově místního reálného gymnázia. Bylo v něm 25 postelí. V lazaretu přes prázdniny a volné dny vypomáhaly učitelky z místní měšťanské a obecné dívčí školy. O zraněné bylo postaráno s velkou péčí, dostávali lepší potraviny a také kávu.

Po vyhlášení války se v celém kraji začali usazovat polští a italsí uprchlíci. Už během roku 1914 se ve městě zabydlel italský kněz Chriardini. Postupem času se ve městě usazovali i další uprchlíci. Pro jejich děti pak byly zřizovány italské třídy v budovách měšťanských a obecné školy.

Roku 1915 začaly lidi trápit válečné půjčky a rekvizice, tedy zabírání a vymáhání jejich majetku silou úřední. Zejména ze školních iniciativ se pořádaly sbírky, na které přispívala většina obyvatelstva Moravských Budějovic. Peníze ale i různé předměty a materiály se vybíraly na podporu válečnou nebo pro chudé občany a sirotky.

Dne 17. srpna roku 1915 byly ve městě zavedeny lístky na spotřebu mouky a chleba, tzv. chleбенky. Nejprve rozdávali mouku na chleбенky obchodníci, jenže ne vždy byli poctiví, a tak bylo vydávání nespravedlivé. Z tohoto důvodu převzala koncem srpna

---

³⁸JECH, F. *Pamětní kniha Moravských Budějovic I.*

1916 rozdávání do správy obec a vydávala v místnosti radnice lístky na mouku, chléb, cukr a kávu. Od 1. září 1916 vydávala obec lístky i na tuk. Členové učitelských sborů byli členy chlebové komise, jež vydávala chlebenky. Od září roku 1916 byly zavedeny bezmasé dny – pondělí, středa, pátek, v nichž se nesmělo vařit maso, což četníci pravidelně kontrolovali. Ostatně ve městě bylo těžké jíst maso i v jiné dny, protože šlo o nedostatkové zboží. V tomto roce, druhém válečném, už se často nedostával ani špek nebo sádlo. O mouku byl takový zájem, že se ženy tlačily před výdejnou dlouhé hodiny, často se po dlouhém čekání některé z nich ničeho nedočkaly. Bílé pečivo se tak vůbec nepeklo. Již v srpnu 1914 byly stanoveny maximální ceny určitých druhů potravin. V roce 1916 však došlo k výraznému zdražení, které podpořilo finanční krizi spolu s nedostatkem zboží ve městě. Rok 1917 nepřinesl žádnou pozitivní změnu ohledně této situace. Naopak přišlo další zdražení a zvýšil se počet druhů nedostatkového zboží. Stejný případ se opakoval také v srpnu 1918.

Nastal také nedostatek petroleje. Na žádost faráře bylo dovoleno konsistoři užívat na věčné světlo olej řepkový na místo petroleje, jenž nebyl vůbec k dostání. Zavedeny byly během roku 1916 „tabačinky“, na něž člověk dostal 2 až 3 balíčky tabáku a 3 doutníky na týden. Lidé kouřili podběl nebo ořechové listí, neboť i na „tabačinky“ se dostával tabák špatný. Kdo měl nějaký tabák a nepotřeboval jej, vyměňoval ho po vsích za máslo, sádlo nebo mouku.

Pro válečné účely muselo město v červnu sejmout z kostelní střechy měděný plech a pokrýt ji plechem železným. V prosinci pak bylo rekvírováno kovové kostelní nářadí. O rok později v roce 1917 byly zrekvírovány i městské zvony. Šlo o čtyři zvony z kostelů sv. Anny, sv. Jana a dva z farního kostela.³⁹

4.1. Kultura

Veřejný život za války přestal téměř existovat. Již 25. července 1914 vyšla první z řady císařských nařízení, která zrušila základní ústavní práva, mezi nimi i svobodu shromažďovací.⁴⁰ Na základě těchto rozhodnutí a také z důvodu, že mnoho mužů odešlo do

---

³⁹JECH, F. *Pamětní kniha Moravských Budějovic I.*

⁴⁰ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a Velká válka 1914-1918.* s. 20.

války, ustala činnost většiny spolků fungujících ve městě. Od listopadu 1915 spolky nekonaly ani valné výroční schůze.

Válka se nejcitelněji dotkla nejstaršího moravskobudějovického spolku Budivoj. V létě 1914 odložila rada oslavu 50 let od založení spolku. Někteří členové, stejně tak jako členové ostatních spolků, byli povoláni do zbraně. Činnost spolku se po dobu války omezila na půjčování knih a časopisů, pořádalo se i tradiční hraní karet.⁴¹ Oživení nastalo až v roce 1917, kdy Budivoj uspořádal koncert Českého kvarteta. Výtěžek šel na podporu válečných vdov a sirotků. Po ukončení války se však Budivoj nevrátil k předválečné činnosti. Spolek neskončil, pouze jeho příslušníci vypomáhali jiným místním spolkům s jejich kulturními aktivitami.⁴²

Nově vzniklý křesťansko-tělovýchovný spolek Orel byl během roku 1914 ve fázi velkého rozvoje. V květnu tohoto roku byly Moravské Budějovice jmenovány sídlem moravskobudějovicko-znojemského okrsku správcem západomoravského orelského svazu. Po vyhlášení války, se však jako u jiných spolků činnosti prakticky zastavila. Formálně ovšem nezanikl, jen o něm máme v této době kusé informace a nevykazoval žádnou souvislou činnost. Lidé začali mít jiné starosti a přestaly vycházet i orelské noviny, které o činnosti spolku informovaly.⁴³

Přestože válka přerušila činnost všech spolků anebo je značně omezila, jediný Sokol nejdéle vzdoroval nesnázím. Koncem roku 1914 propůjčil spolek část sokolovny Červenému kříži na vojenský lazaret. Okresní školní rada v lednu 1915 povolila Sokolu cvičit ve školní tělocvičně v době, kdy jejich budova bude sloužit jako vojenská nemocnice. K tomu ovšem nedošlo. Přesto však Sokol pořádal ve městě různé finanční sbírky a snažil se oživit kulturní dění ve městě.

Za války se do popředí dostaly spolky pomáhající chudým a sirotkům ve městě – ženský spolek Eliška Krásnohorská a sirotčí spolek. Spolek Eliška Krásnohorská každoročně pořádal vánoční sbírky na chudé děti. Z těchto sbírek dostávaly děti boty a jiné

---

⁴¹NĚMEČKOVÁ, Lenka: *Čtenářsko-pěvecký a ochotnický spolek Budivoj v Moravských Budějovicích – zrození, život a zánik*, s. 66–84.

⁴²JECH, F. *Pamětní kniha Moravských Budějovic I.*

⁴³SMETANOVÁ-JIČÍNSKÁ, Lenka: *Osudy moravskobudějovického Orla.*, s. 76–94.

části oděvů, popřípadě látku na šaty. Sirotčí spolek zase každoročně přispíval školám na šactvo a stravování. Jindy zase dával místním sirotkům peněžní podpory. Na chudé děti aktivně přispívala i starohraběnka Salmová Wallisová, která dětem na obecné a měšťanských školách platila čas od času školní obědy.⁴⁴

Lehké oživení kulturního života nastalo po smrti císaře Františka Josefa I. Dne 21. listopadu 1916, svolal jeho nástupce Karel I. parlament a udělil rozsáhlou amnestii. Do popředí a udávání směru města tak se zapojily opět politické strany, dokonce některé spolky se začaly opakovaně scházet.

K většímu kulturnímu oživení pak došlo v roce 1917, kdy začal spolek Sokol pořádat divadelní představení a koncerty. Na mnohých kulturních akcích spolupracoval se Sokolem i spolek Budivoj. Během války tak zanikla rivalita mezi oběma spolky a na konci válečného období měly společnou část kulturních činností ve městě.⁴⁵ Vydělky těchto kulturních akcí šly na pomoc Červenému kříži nebo sirotkům a válečným obětem.⁴⁶

4.2. Školství

Vypuknutí války nepřineslo do chodu škol v Moravských Budějovicích výrazné potíže v oblasti plynulosti výuky. Všechny školy započaly vyučování v přesně stanovené dny, k přerušení výuky během války nedošlo. V oblastech jiných však válka zasáhla tvrdě. Školy se musely potýkat s nedostatkem učitelů, kteří byli povoláni na frontu a museli opustit své zaměstnání. Kvůli tomu se některé předměty nevyučovaly, nebo v případě městských a obecných dívčích a chlapeckých škol, někteří z učitelů vyučovali na obou školách. Jinak se vyučování dělo normálně, podle předepsaných učebních osnov. Další problém, který spojoval všechny školy, byla otázka peněz. Nešlo jen o finanční situaci škol, které se také upisovaly k válečným půjčkám, ale jednalo se i o snahu vydělat peníze pro válečné instituce. Žáci a žákyně všech moravskobudějovických škol se zúčastňovali pravidelných

---

⁴⁴JECH, F. *Pamětní kniha Moravských Budějovic I.*

⁴⁵NĚMEČKOVÁ, Lenka: *Čtenářsko-pěvecký a ochotnický spolek Budivoj v Moravských Budějovicích – zrození, život a zánik*, s. 66–84.

⁴⁶JECH, F. *Pamětní kniha Moravských Budějovic I.*

sbírek pro Červený kříž, podpůrné školní fondy, pro zemské spolky, které zajišťovaly finanční podporu obyvatel v zemi, nebo například na podporu vdov a sirotků.

Školy nepořádaly jen finanční sbírky, zapojovaly se i do materiálních sbírek ve městě. Nejvíce se sbíralo ostružinové listí, které se posílalo do výroben čajů, aby nahradilo vojákům ruský čaj. Žáci a žákyně zejména měšťanských a obecných škol posílali vlastnoručně zhotovené vložky do obuvi a ponožky vyrobené z Billrothova papíru nebo ponožky vlněné. Zejména žákyně se poté podílely na zhotovování lněného prádla, kukel, nátepníků a jiného oblečení, které mělo posloužit vojákům zejména v obdobích zimy. Poslední z naturálních sbírek byly sbírky kovů a kaučuku.

Reálné gymnázium dostávalo subvenci, hmotnou podporu jak od státu, tak od země. Počas války však stát zamítnul žádosti o státní subvenci, a tak vedení gymnázia dostalo na podporu finanční pomoc pouze od českých zemí ve výši 5 000 korun. Měšťanská škola chlapecká společně s dívčími školami obecnou a měšťanskou měla společné obligace darované děkanem Františkem Dostálem deponované v poštovní spořitelně. Dále měly společné peníze ve fondu Appeltomerově. Každá ze škol pak měla vlastní příruční pokladny s podporovací hotovostí.

Závažným problémem byla také zdravotní situace ve školách. V listopadu a v prosinci 1915 mnoho dětí onemocnělo spalničkami a spálou. První smrt postihla gymnázium v roce 1915, kdy zemřel Miroslav Ptáček na zápal srdeční blány. O dva roky později zemřel na zápal ledvin další z žáků gymnázia. V říjnu roku 1918 se ve městě rozmohla nákaza španělské chřipky a záškrtu, proto měly být dívčí školy zavřené od 11. do 19. října. Kvůli zhoršení zdravotního stavu ale nakonec zůstaly úředně uzavřené až do 28. října.

Učitelé se po vyhlášení války museli okamžitě navrátit na svá pracovní místa. Školní lavice sice o prázdninách zely prázdnotou, ale pomoc učitelů byla vyžadována jinde. Příslušníci učitelský sborů pomáhali na císařském a královském okresním hejtmanstvím v plynulém chodu města každé prázdniny, dokud válka neskončila. Pomáhali při sepisování obilí, vydávání chlebenek a jídla. Na okresním hejtmanství vypomáhali i žáci měšťanské školy v mechanických pracích. Někteří z učitelů také vypomáhali v místním lazaretu.

Reálné gymnázium založené v roce 1911 v době vypuknutí války stále čekalo na novou gymnazijní budovu. Následkem povolání dělnictva a řemeslných mistrů do zbraně nebyla školní budova dokončena včas. Gymnázium se navíc muselo staré budovy vystěhovat, protože se v ní zřídil vojenský lazaret. Nové prostory byly dokončeny až koncem října 1914, kdy je opustili poslední řemeslníci, školní rok však zahájen včas dne 18. září.

V září roku 1915 ministerstvo povolilo obci rozšířit nižší reální gymnázium v úplné osmitřídní a otevřít pátou třídu počátkem školního roku 1915/1916. Pro následující školní rok se otevřela třída šestá, o rok později sedmá a ve školním roce 1918/1919 bylo celkem osm tříd. Na gymnázium se hlásilo čím dál tím více žáků. Vedení školy se proto snažilo poskytovat pro studenty i mimoškolní aktivity. Proto na podzim 1916 byla ve škole zřízena čítárna, kterou mohli žáci vyšších tříd každou sobotu odpoledne navštěvovat a číst si časopisy a revue, které zapůjčil učitelský sbor i žáci sami.

Během školního roku 1915/1916 byla v budově měšťanské chlapecké školy zřízena jednotřídní smíšená škola pro děti místních italských uprchlíků. Během podzimu 1916 byli žáci přerozděleni do tříd mezi české děti, italská třída byla opět zřízena až 10. února 1917, neměla ovšem dlouhého trvání. Ve školním roce 1917/1918 přestala kvůli nemoci vyučovat učitelka italské školy a děti byly opět přiděleny do českých tříd.

Nejvíce se kulturní život rozvíjel ve školách. Učitelské sbory s žáky pořádaly různé žákovské akademie, patriotické a školní slavnosti, kde byly recitovány básně či sbory zpívaly písně pro rodiče a přátele školy i širší veřejnost. Na reálném gymnáziu se pořádal pravidelný den dětí. V květnu 1916 uspořádal profesorský sbor reálného gymnázia v Národním domě žakovskou akademii s recitací a jednoaktovkou „U školního lékaře“. Hudební čísla nacvičil A. Kreuter. Jiných produkcí kromě školních v prvních letech války nebylo.

4.3. Ekonomická situace a správa města

Po vypuknutí války došlo k rozpadu válečného hospodářství Rakouska-Uherska a nastal nedostatek potravin, surovin a materiálů. Vláda, zejména potlačovatelský aparát – četnictvo – ostře potlačovaly zásobovací nepokoje. Vláda nutila občany k upisování stále

nových a nových válečných půjček, především z veřejných prostředků. Muži na radnici se ale bránili upisování válečných půjček, stejně tak jako ti z Městské spořitelny.⁴⁷

Finanční ale i jiné problémy týkající se města se řešily na pravidelných zasedáních obecního výboru. Před válkou se zasedání konala jednou až dvakrát do měsíce. V době válečného konfliktu docházelo k častému odročování pro nedostatečný počet přítomných členů rady. Schůze se proto konaly zhruba jednou za čtvrt roku. S přibývajícimi roky války se obsah zasedání tenčil, přicházelo stále méně lidí a celkový zájem o řešení jiných než válečných otázek nebyl.

Již během počátku 20. století bylo město v tíživé finanční situaci a první světová válka tomu nikterak nepomohla. I přesto, že se obecní výbor snažil neupisovat se k válečným půjčkám, nedokázal se tomu úplně vyhnout. V roce 1917 se obecní rada upsala k VI. válečné půjčce, která dosahovala výše 50 000 korun. O pár měsíců později došla rada k rozhodnutí o další válečné půjčce, tentokrát VII., ve výši 10 000 korun. Na schůzi obecního zastupitelstva 20. června 1918 se jednohlasně odhlasoval návrh Jaroslava Palliardiho neupsat VIII. válečnou půjčku.⁴⁸

Stát poskytoval obci subvenci na reálném gymnáziu do roku 1915, poté na chod gymnázia přispívala už jen Městská spořitelna, Gymnazijní matice a česká zem. Jiné subvence se městu nedostalo. Nemělo žádné velké příjmy, zato výdeje na válečné výlohy byly značné. Jen na ubytování vojska vydalo město za celou dobu války celkem 2 442,81 korun, které mohlo využít na pokrytí dluhů z dřívější doby.

Celkový finanční stav města v roce 1918 reflektují záznamy okresního zastupitelstva. Město se za dobu války upsalo ke dvěma válečným půjčkám, i proto bylo po válce zadlužené a muselo celou situaci řešit. V roce 1917 napsal obecní výbor Zemskému výboru dopis, ve kterém popisoval kritický finanční stav Moravských Budějovic. Roku 1919 se situace opakovala a Zemský výbor obdržel další informace o tíživé ekonomické situaci obce, která si musela u Městské spořitelny vyžádat další půjčku ve výši 40 000 korun.⁴⁹

---

⁴⁷FIŠER, Rudolf. *Dějiny Moravských Budějovic: od pravěku do roku 1945*, s. 200.

⁴⁸SOKA Třebíč, fond Okresní úřad Moravské Budějovice.

⁴⁹SOKA Třebíč, fond Archiv města Moravské Budějovice. Hlavní kniha příjmů 1910-1914 a Hlavní kniha příjmů 1915-1922.

Úhrn válečných půjček ve jmění vlastním	60 000 korun
Úhrn válečných půjček ve jmění svěřených –	26 000 korun
Úhrn státních rent (předválečných) ve jmění vlastním	6 600 korun
Úhrn státních rent ve jmění svěřených (fondech, atd.)	60 6000 korun
Hodnota vlastního jmění podle posledního inventáře	579 200 korun
Úhrn obecních dluhů dle nynějšího stavu –	412 140,83 korun

Bohužel 20. léta 20. století přinesla do celého Československa novou finanční a hospodářskou krizi, a tak se Moravské Budějovice ocitly v začarovaném kruhu svých dluhů. V roce 1923 město neobdrželo vybrané přírážky z přímých daní od Berního úřadu. O dva roky později si obecní výbor vyžádal další půjčku od Městské spořitelny, tentokrát ve výši 150 000 korun. Až v roce 1931 přišlo město s řešením ekonomické situace ve městě a vypůjčilo si od Hypoteční banky celkově 1,6 milionu korun, aby mohlo sloučit a zaplatit dřívější půjčky.⁵⁰

4.4. Obyvatelé MB jako vojáci ve válce

V pátek 31. července roku 1914 byla vyhlášena všeobecná mobilizace. Hned na to se v sobotu a neděli – 1. a 2. srpna – začalo rukovat. Z Moravských Budějovic bylo během první světové války povoláno k vojenské službě celkem 607 mužů.

Nejvíce mužů z Moravských Budějovic, kteří byli povoláni jako první, patřilo k Tělocvičné jednotě Sokol. Došlo k částečnému ukončení činnosti spolku, ale stále se i v druhé polovině roku 1914 konaly sokolské schůze, na kterých se ustavoval program na další měsíce. Pan František Šusta zastával činnosti náčelníka a jednatele Sokola, když tito narukovali. Před každým odchodem odvedených Sokolů na vojnu si odvedence svolal ke společné schůzi a kladl jim na srdce, aby ve válce nezapomínali, že jsou Sokoly, a hledali

---

⁵⁰FIŠER, Rudolf. *Dějiny Moravských Budějovic: od pravěku do roku 1945*, s. 212.

své místo tam, kam Sokol patří. Na základě jejich korespondence můžeme usuzovat, že jak František Šusta, tak i Sokol celý, jakožto vlastenecký kulturní spolek, se snažili o národní osvobození a boj za Československý samostatný stát, a také o jakýsi apel, aby se sokolští bratři přidali k legiím a stáli tak na správné straně boje, proti Rakouské monarchii.

Na sokolské schůzi výboru 12. prosince 1914 se Sokoli usnesli poslat spolkovým bratrům, kteří byli na vojně, vánoční dárky. Posílali je s krátkým dopisem od starosty Sokola, ve kterém vyjadřovali podporu svým přátelům v Tělocvičné jednotě Sokol.

„Milý bratře! Veselejší Vánoce byly doma u krbu rodinného ano i v kruhu jednoty sokolské než tyto letošní. Abys seznal, že mysl naše jest s Tebou posíláme Ti dárek. Vrať se zdráv!. Nazdar!“ Tělocvičná jednota Sokol. V Moravských Budějovicích 15. prosince 1914. Starosta Sokola.

Narukovat museli i vysoce postavení muži, kteří zastávali důležité pozice ve městě. Počátkem roku 1915 narukoval tajemník Městské spořitelny František Krupička. Povolávací rozkaz mu byl zaslán i přes to, že byl silně krátkozraký. Na frontě nepobyl příliš dlouho, 6. března 1915 byl smrtelně raněn v Karpatech a o týden později zemřel v Košicích, kde byl také pohřben. V té samé době, 16. ledna 1915, narukoval i profesor moravskobudějovického gymnázia Vincenc Svoboda. Na ruském bojišti byl zajat a následně vstoupil do ruských legií.

Povolávací rozkazy neminuly ani nejmladší povolance ve věku 18 let, kteří studovali na místním reálném gymnáziu. Roku 1916 byli odvedeni na frontu první žáci V. třídy gymnázia – ročník 1898 – Jan Bartes, František Čurda, František Křivan, František Prášek. Následující školní rok 1916/1917 se k nim připojili i další žáci gymnázia. Ve školním roce 1917/1918 bylo odvedeno dalších 18 žáků. Celkem tedy ve vojenské službě bylo 31 žáků.

Dne 4. prosince 1917 padl v boji u Zeusou di Piavve žák V. třídy František Tržil. Zemřel ve věku 18 let a byl pohřben na vojenském hřbitově v Compo di Pietro v Benátsku. Na konci školního roku tedy ve vojenské službě zůstalo 30 žáků. Z učitelského sboru konali vojenskou službu po celý rok dva profesori. Ředitel gymnázia a osm dalších profesorů mělo být odvedeno, ale byli zproštěni domobranecké služby, aby mohli vyučovat a nemusely se zavřít školy.

Mezi vojáky na frontě také byli moravskobudějovičtí obyvatelé, kteří se rozhodli stát legionáři. Celkem jich bylo 38 a všichni vstoupili do řad ruských legií. Mezi nimi byli soudní úředníci, četníci, městští strážníci, učitelé, jeden profesor gymnázia a dva legionáři, kteří se po návratu stali profesory reálného gymnázia ve městě. Legionáři však byli i dělníci, lesníci nebo jeden hodinář.

Na bojištích z počtu 607 mužů padlo nebo následkem zranění a onemocnění později zemřelo celkem 109 mužů. Moravskobudějovičtí vojáci nejčastěji umírali na ruském nebo italském bojišti. V Rusku jich padlo 43 a na italské frontě zemřelo 25 vojáků. Na následky zranění a onemocnění zemřelo 21 občanů. O dvou budějovických mužích, kteří se z fronty nevrátili, nemáme žádné záznamy a 4 muži zůstali nezvěstní.

Mezi padlými byli i 4 legionáři. Tři z nich padli mezi roky 1918–1919 na Sibiři, byli to Eduard Cejpek a František Koukal, oba odvedeni roku 1914, a Vojtěch Jahoda, odveden roku 1915. Posledním byl Alois Švoma, který byl odveden roku 1915 a padl v roce 1918 ve Francii.⁵¹

---

⁵¹JECH, F. *Pamětní kniha Moravských Budějovic I.*

5. Konec války a její důsledky v Moravských Budějovicích

Informace o událostech 28. října do Moravských Budějovic dorazily o den později. Zpráva byla telefonicky oznámena Karlu Geigrovi, který ji dále šířil. Na radnici nařídili, aby se radostná zpráva občanstvu oznámila bubnem a aby na budově zavlály bíločervené a bílomodročervené prapory. Na radnici se také rozdával první zákon československé republiky mezi obyvatele města. Ve školách byl vyvěšen první zákon Národního výboru a ozdobený český znak. Žákyně dívčí měšťanské a obecné školy se na výzvu ředitele odpoledne 29. října sešly v tělocvičně, kde ředitel slavnostně oznámil zřízení státu. O důležitosti této světodějně události promluvil i ředitel chlapecké měšťanské školy v kreslírně, kam si nechal žáky zavolat. K žákům a žákyním reálného gymnázia promluvil ředitel až ráno ve středu 30. října.

Poté co zprávy dorazily do Moravských Budějovic, uspořádalo město na podnět žáků reálného gymnázia slavnostní průvod, který se odehrál již 29. října odpoledne. Průvod začal u sokolovny a v čele průvodu šlo obecní zastupitelstvo. Do procesí se zapojilo i moravskobudějovické žactvo a sokolská jednota, která do průvodu přinesla sokolské prapory. Hudební doprovod zajistila studentská kapela místního gymnázia.

Toho večera byly z úředních budov sundány všechny odznaky orlů znázorňujících Habsburskou monarchii, které později byly uloženy do Krajinského muzea. Jen kamenný orel na budově okresního soudu byl sundán až později. Večer byl v Národním domě uspořádán večírek na oslavu nového československého státu.

Ve středu 30. října proběhla narychlo svolaná sokolská schůze členstva a občanstva s heslem „Čeho především zapotřebí v našem československém státě“. Zaplněn byl celý sál Sokolovny od jeviště až po chodbu, která byla také plna spolu s galerií. Schůzi zahájil starosta Sokola František Šusta, promlouvalo se o tom, jak nová republika vznikla, o událostech v historii českých zemí relevantních k národnímu cítění, jako byla například Bílá hora. Byla také přečtena provolání a výzvy Národního sjezdu v Praze.

Dne 31. října svolal Jaroslav Palliardí schůzi, na které se ustavil Okresní národní výbor pro soudní okres Moravské Budějovice, jehož se stal předsedou. Dne následujícího bylo vydáno provolání k obyvatelstvu okresu podepsané Palliardim. Informovalo občany o zřízení národních výborů k dozoru na správu věcí veřejných. Starostové a obecní

zastupitelstva však v obcích měli zůstat a úřadovat nadále jako dříve. Obdobným způsobem do správy okresní národní výbor převzal i okresní soud a další úřady.

První měsíce nové republiky byly pro všechny velmi bouřlivé. Probíhalo soupeření mezi okresním národním výborem, okresním hejtmánstvím a okresní hospodářskou radou. Prohlubovala se krize v zásobování potravin a ve městě proběhlo mnoho průvodů tábora socialistických stran, které požadovaly ostrý postup proti zásobovacím zlořádům. Byla také nouze o paliva, netopilo se ve vlcích, vojáci odhazovali bajonety a chtěli odejít z kasáren.

V roce 1919 šli poprvé k volbám i občané, jimž bylo předchozím obecním zřízením volební právo odepřeno. Byly to první komunální volby, které se konaly podle zásad všeobecného, přímého, rovného a tajného hlasovacího práva. Poprvé mohly volit i ženy. Ve volbách zvítězilo seskupení socialistických stran a Pokrokové strany v čele s Jaroslavem Palliardim. Na druhém místě skončilo uskupení lidové strany a části agrárníků. Prvním poválečným starostou byl zvolen František Nesládek, kandidát za volební seskupení socialistických stran a Pokrokové strany.

Ve volbách do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění, které se konaly po přijetí nové ústavy roku 1920, se ukázalo, že nejvíce podpory má ve městě lidová strana, která získala 407 hlasů. Bylo to velmi překvapivé zjištění, vzhledem k pokrokovému charakteru města. Na druhém místě skončila sociálně demokratická strana a dále československá strana socialistická, která vyhrála obecní volby v roce 1923. Tiskovým orgánem československé strany socialistické se po svém obnovení staly *Naše noviny*.

Pro dvacátá léta byla typická krize obecního hospodářství. Město se ocitlo v uzavřeném kruhu půjček a dluhů. První světová válka tomuto stavu také nepomohla. Vstup do roku 1920 znamenal zvýšení daní a poplatků za výroční, týdenní a dobytčí trhy, z veřejných porážek a poplatek z tanečních zábav. Finanční situaci se orgány města snažily vyřešit půjčkou u Hypoteční banky ve výši 1,6 milionů korun za účelem sloučení dřívějších výpůjček.⁵²

V roce 1921 proběhlo velké sčítání obyvatelstva. Výrazný rozdíl mezi počtem obyvatel před první světovou válkou se neudál. Moravské Budějovice stále byly českým

---

⁵²FIŠER, Rudolf. *Dějiny Moravských Budějovic: od pravěku do roku 1945*, s. 205–212.

městem s německou menšinou, která se oproti minulým rokům snížila, zato ve městě žilo více lidí hlásících se k jiné než české a německé národnosti. Z církví si i po válce udržela rozhodující vliv církev římskokatolická.⁵³

Počet obyvatel	Česká národnost	Německá národnost	Jiná národnost
3 933	3 819	22	92

---

⁵³BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich – TRAPL, Miloš. *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960.*, s. 127.

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala tématem první světové války a jejími vlivy na město Moravské Budějovice. První světová válka přinesla do celého světa nové impulsy, které vyústily v proměnu poválečného světa. Rozpad Rakouska-Uherska měl za důsledek vznik nových nástupnických států, mezi kterými byla i Československá republika. Změnila se vláda, zákony a došlo k proměně hospodářství. První republika vznikla na základech velkého nacionálního cítění, které nebylo jen ve velkých městech, či na bedrech důležitých osob.

I obyvatelé malého moravského českého města s německou menšinou, která mu na radnici vládla několik desítek let, si svoji národní hrdost udrželi i po čas těžkých válečných roků. Rakouská propaganda měla za úkol zlomit české muže a ženy a dokázat jim, že je Rakousko-Uhersko nejsilnější. I přes to, kolik mužů bojovalo na jejich straně, našli se odvážlivci, kteří vstoupili do ruských legií a bojovali jako čeští muži z Moravských Budějovic po boku svých slovanských bratrů, bojovali se zbraněmi v ruce proti monarchii, která neměla na srdci české blaho. Ani ženy, děti a muži zanechání ve svých domovech neztráceli naději. Ženy podporovaly svoje muže v legiích, muži se stýkali s městskou inteligencí a získávali tak objektivní informace o tom, co se na bojištích děje, mohli pak informovat další zasvěcence a fungovali jako zpravodajská média.

Ve městě však nebyli jen hrdí nacionalisté přející si samostatný československý stát. Před nimi obyvatelstvo informovaly, ještě v té době vycházející, noviny. Redakce složená z inteligence, která se zasazovala o rozvoj národního hnutí, se snažila ostatní chránit před zvědy a policejními důvěrníky, aby nedocházelo k zavírání lidí, kteří řekli svůj názor na hlas. I v oficiálních pramenech jako jsou školní kroniky a kronika města nenajdeme jediné křivé slovo na stranu císaře nebo celé monarchie. Ve školách se pořádaly patriotické slavnosti na oslavu narozenin a jmenování Jeho Výsosti císaře Františka Josefa I., i smuteční projevy na počest v den jeho smrti. Učitelské sbory musely vykazovat oficiální prorakouskou činnost i za vlády Karla I.

Celá kamufláž ohledně velebení Rakouska však skončila hned 28. října 1918. Došlo k sundávání znaků orlů na veřejných budovách ve městě. V následujících měsících se oslovovali nejrůznější čeští obroditelé a například Alois Jirásek se stal váženým občanem

Moravských Budějovic na podnět studentů reálného gymnázia. Do městské kroniky byly dopsány informace, které by se za vlády Rakouska-Uherska objevit nemohly. Autor se zmiňuje o neoficiálních informačních cestách, jak se obyvatelé Moravských Budějovic dozvídali nejnovější informace ze zahraničí, které neprošly rakouskou cenzurou.

První světová válka utlumila národnostní snahy, které probíhaly v Moravských Budějovicích. Již při převzetí radnice z německých rukou v roce 1882, obyvatelé pomýšeli na vlastní stát, o kterém se v českých zemích mluvilo. Avšak nejen národnostní snahy a ideje svobody byly za doby války potlačovány. Město se dostalo do ještě hlubších finančních problémů, které určovaly další ekonomickou politiku nejméně dalších dvacet let.

Nedostatek potravin a materiálu se projevil na cenách, které si mnozí z obyvatel nemohli dovolit. Po čas války docházelo k neustálému zdražování a situace dospěla do bodu, kdy kvalitní jídlo sehnat nešlo a suroviny se měnily na vesnicích za „tabačenky“ či peníze. V této době se do popředí dostal zejména Chudinský spolek, který se snažil poskytovat finanční pomoc chudým, pořádal pro ně sbírky oblečení i peněz.

Tak jak konec války znamenal vítězství na poli národních snah, v ekonomice k vítězství nedošlo. Město bylo ve špatné ekonomické situaci již od počátku 20. století a válečné půjčky a výlohy dostaly město k samotnému dnu. I přesto, že se městská rada snažila o vyřešení této situace se Zemským výborem již v roce 1917, k žádnému zlepšení nedošlo. Došlo k němu až v roce 1919, avšak netrvalo dlouho, a celá finanční krize vyvrcholila v roce 1931 velkou půjčkou v Hypoteční bance. Obec se o své obyvatele snažila starat, ale ne vždy se jí samotné dostávalo pomoci k řešení tíživé finanční situace.

Obecní výbor zasedal velmi po málu, kvůli nepřítomnosti mnoha členů i z důvodu chudého obsahu setkání. Veřejný život ve městě utichl na dobré tři roky. Veškeré spolky přestaly vykazovat prakticky jakoukoli činnost a jedině, co se ve městě dělo, byly neustále nové a nové sbírky ať už peněžní či materiální. K obnovení kulturního světa došlo až v roce 1917, s koncem války se znovu pořádala představení a koncerty, které měly zpestřit život ve městě a vytrhnout jej z válečné bojové atmosféry.

Ve své práci jsem se zaměřila na veškeré dostupné aspekty působící na vývoj Moravských Budějovic v první světové válce. Ze získaných informací jsem utvořila celistvou práci pojednávající o sociální, ekonomické i kulturní situaci v letech 1914–1918. Při sestavování národnostní a náboženské mapy města jsem se bohužel nedostala k tehdejšími matričním záznamům, protože mi nebyly zpřístupněny. Mnoho materiálů z daného období se bohužel nedochovalo. Také jsem při sběru informací narazila na fond Archiv města Moravské Budějovice, který se momentálně reinventarizuje, a proto mi nebyl umožněn přístup ke všem dokumentům. Z těchto důvodů nemohu objektivně posoudit, zda jsem uvedla veškeré informace, či mi nějaké důležité prameny unikly, protože jsem se k nim nedostala. Myslím si, že při dalším bádání nad těmito prameny, by se dal rozšířit informační rámec o Moravských Budějovicích více.

Prameny a literatura

Prameny

Dobový tisk

Buditel: zábavně-poučný časopis věnovaný nejširším vrstvám lidu československého. Moravské Budějovice, 1900-1907, roč. I-VIII., II 58/445, Vědecká knihovna Olomouc

Naše noviny: časopis pro Moravsko-Budějovicko, Jemnícko a Jaroměřicko, Moravské Budějovice, roč. I. – XIII., III 58/685 1(1902) – 13(1914), Vědecká knihovna Olomouc.

Archivní dokumenty

JECH, F. *Pamětní kniha Moravských Budějovic I*. Kopie uložena v SOkA Třebíč

SOkA Třebíč, fond Gymnázium Moravské Budějovice, nezpracovaný dodatek, Pamětní kniha 1911–1951

SOkA Třebíč, fond Národní škola chlapecká, i. č. 95, Pamětní kniha 1867–1919

SOkA Třebíč, fond Národní škola dívčí, i. č. 159, Pamětní kniha 1891–1953

SOkA Třebíč, fond Okresní úřad Moravské Budějovice, i. č. 306, kart. 76, spis č. j. 26239/1919

SOkA Třebíč, fond Archiv města Moravské Budějovice (neuspořádáno)

Zápisy ze schůzí městského zastupitelstva 1910-1927 (staré i. č. 64)

Hlavní kniha příjmů 1910–1914 (staré i. č. 291)

Hlavní kniha příjmů 1915–1922 (staré i. č. 294)

Hlavní kniha vydání 1915–1922 (bez i. č.).

Literatura

BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich – TRAPL, Miloš. *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960*. 1. vyd. Svazek XII. Ostrava, 1990. 321 s.

ČAPKA, František. *Dějiny země Koruny české v datech.*, Praha, 2010, 1054 s.

FÍŠER, Rudolf. *Dějiny Moravských Budějovic: od pravěku do roku 1945*. Třebíč, 1997, 304 s.

KUBÍČEK, Jaromír. *Dějiny žurnalistiky na Moravě: první století českých časopisů 1848–1948.*, Brno, 2013, 273 s.

KVAČEK, Robert. *První světová válka a česká otázka.*, Praha, 2013, 178 s.

NĚMEČKOVÁ, Lenka: *Čtenářsko-pěvecký a ochotnický spolek Budivoj v Moravských Budějovicích – zrození, život a zánik*. In: *Západní Morava: vlastivědný sborník*, roč. 3, 1999, s. 66–84.

PODOBORSKÝ, Vladimír – KOVÁRNÍK, Jaromír. *Jaroslav Palliardi (20.2.1861–12. 3. 1922) pokrokový kulturní činitel jihozápadní Moravy a věhlasný archeolog evropského jména*, Brno, 2012, 300 s.

SMETANOVÁ-JIČÍNSKÁ, Lenka: *Osudy moravskobudějovického Orla*. In: *Západní Morava: vlastivědný sborník*, roč. 4, 2000, s. 76–94.

ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a Velká válka 1914–1918*. 2. vyd. Praha, 2014. 492 s.

WARNER, Philip. *První světová válka*. Ostrava, 1997, 306 s.

WINTER, Jay Murray, *První světová válka*, Praha, 1995, 256 s.

Resumé

The first world war came during the day of cultere prosperity in Moravske Budejovice. The public life stopped suddenly. The central Austrian-Hungarian government suppressed all the effort of the patriots to established sovereign Czechoslovak country. But the government effort was pointless because the proud czech citizens of Moravske Budejovice belived to achieve their dreams and belived that the Allies will win the war conflict. But the city and its citizens tried to hold onto hope and not to be as financially exhausted and depressed as the Austrian-Hungarian monarchy was.